

Den populistiske sindsstemning

Tænk tank Europa

tirsdag, 9. januar, 2018

I kølvandet på de seneste års samfundspolitiske omvæltninger i Vesten vækker ordet "populisme" stadig større genklang og efterlader ofte en vis skepsis og foragt. Vi er i dag nødt til ikke blot at betragte og fordømme, men også prøve at forstå populisme. Mere end tres års forskning hæver os over det historiske og geografiske nærsyn og giver os et bedre forståelsesgrundlag.

Analyse af Simon Cecchin Birk

Populisme er en af vor tids afgørende politiske dynamikker. Populisme er dog ikke et nyt politisk fænomen, men kan spores tilbage til 1860'ernes antizaristiske narodnik-bevægelse i Rusland og tre årtier senere til det antikapitalistiske People's Party i USA.

Siden da har populisme periodisk præget forskellige nationalpolitiske kontekster i Vesten, men også i Sydamerika, hvor Juan Domingo Peróns virke i Argentina kan fremhæves. Vestlig politik har siden firserne været kendetegnet ved en stigende prominens af populisme. Efter forrige års skelsættende valg, hvor briterne stemte for at træde ud af EU, og amerikanerne stemte for Donald Trump som præsident, er populisme blevet en uomgængelig politisk problemstilling.

Hvis vi vil forstå moderne politik, må vi derfor også forsøge at forstå populisme.

Populisme i medierne og i den akademiske verden

Men hvad er populisme egentlig? Eftersom at ordet nyder stor udbredelse i den offentlige debat, men sjældent defineres, er forvirringen forståelig. Medierne er ingen hjælp, idet populisme her ofte anvendes som et diffust og negativt konnoteret modeord til at kritisere politiske modstandere som værende enten emotionelle og irrationelle eller opportunistiske. Betydningen er til tider blevet udvandet i en sådan grad, at alt kan blive italesat som populisme.

Den akademiske verden har bidraget både til forståelsen af, men også til forvirringen om populisme, eftersom at populistere er blevet betragtet som alt fra demagoger til

demokrater. Men hvordan kan vi afgrænse, hvad populisme er – og dermed, hvad det ikke er?

Et grundvilkår for studiet af populisme er, at populister – i modsætning til tilhængere af klassiske ideologier såsom socialister eller liberalister – sjældent identificerer sig med en bestemt idémæssig tradition. Populisme er derfor en analytisk tilskrivning, som tillægges politikere, politiske partier og bevægelser, der opfattes som populistiske.

En definition af populisme kan således formuleres ved at undersøge lighedstegn mellem sådanne aktører på tværs af tid og rum, ved at identificere en fælles populistisk kerne. Når sådan en kerne er afgrænset, kan dét populisme ikke er, tydeliggøres ved at kortlægge populismens idémæssige modpoler.

Spændingsfeltet mellem eliten og masserne

Allerede tilbage i midt halvtredserne kunne sociolog Edward Shills i mødet med den amerikanske mccarthyisme pege på en række populistiske træk. Shills, der efterfølgende udvidede sit studie til andre nationale kontekster, identificerede et særligt spændingsfelt mellem eliten og de brede folkemasser. Dertil fandt han hos sidstnævnte gruppe en værdsættelse af folkelige værdier, en stærk anti-elitisme, en modstand over for politiske institutioner og opfattelsen af, at en politiker ikke alene skulle repræsentere ”folket”, men også identificere sig med det.

I forlængelse af Shills studier tilføjede den interdisciplinære psykolog William Kornhauser i slutningen af årtiet, at populistisk politik var kendetegnet ved en fornægtelse af pluralisme på grund af antagelsen om folkelig uniformitet, der åbenlyst var i grundlæggende konflikt med den liberale opfattelse af et pluralistisk samfund.

Et svært definerbart begreb

Flere populisme-studier af særligt den sydamerikanske kontekst prægede de følgende årtier. Det var dog først med udgivelsen af politolog Ghita Ionescu og filosof Ernest Gellners omfattende populisme-antologi i 1970, at en bredt empirisk informeret teoretisk diskussion af populisme kunne udfolde sig. Uden dog at nå til en begrebslig enighed.

Elleve år senere blev fænomenets komplekse og svært definerbare natur understreget, da den politiske filosof Margaret Canovan udgav sit omfattende studie af populisme. En af Canovans konklusioner var, at populisme historisk og geografisk set var et for forskelligartet fænomen til at kunne rummes under én definition. Som svar foreslog Canovan, at man kunne inddele og forstå populisme som en række

indbyrdes forbundne fænomener. Tre af Canovans 'populismer' er særligt relevante for den nuværende vestlige kontekst: radikal demokratisk populisme (Femstjernebevægelsen i Italien, billedet i artiklens top); socialkulturel reaktionær populisme (*Front National* i Frankrig, *Lega Nord* i Italien og Dansk Folkeparti i Danmark); og opportunistisk post-ideologisk populisme (Silvio Berlusconi i Italien og Donald Trump i USA). De eneste fællesstræk var hos Canovan antielitisme og den vage og følelsesbetonede folkeappel.

Et forsvar for hjertelandet

I starten af det nye årtusinde brød flere forskere med idéen om, at populisme ikke kunne defineres. En af dem var politologen Paul Taggart, der begyndte at se populisme som en reaktion på en opfattelse af en imaginær eller virkelig krise. Et forsvar for et homogent og dydigt hjerteland, et emotionelt konstrueret værdifællesskab og dets folk og værdier.

Et særligt ekspliciteret hjerteland var det italienske Lega Nords selvopfundne nation Padania. Et hjem for dydige og hårdarbejdende norditalienere, som partiet i begyndelsen forsvarede over for den dovne syditaliener, den skadelige immigrant og den korrupte stat. Og senere også overfor EU og globaliseringen.

Et andet hjerteland der har kendetegnet amerikansk politik, er den mytiske lokalitet "Middle America", hvor den dydige og ægte, men "stille majoritet" bor. Et sted, der gennem tiden er blevet forsvaret af politikere som Huey Long og Donald Trump over for den egennyttige liberale og kosmopolitiske elite og andre varierende, men altid skadelige fjender.

Med Taggart kan populisme således betragtes som et dualistisk og polariserende moralsk forsvar af et kontekstspecifik hjertelands folk og værdier. Faciliteret af en udbredt opfattelse af krise hos en del af en befolkning. I tillæg dertil har populistere et ambivalent forhold til det repræsentative demokrati ifølge Taggart. Populister foretrækker handlekraftige ledere, folkeafstemninger og direkte vælgerkontakt i kontrast til langsommelig parlamentarisme og bureaukrati. Samtidig med at de til dels må indordne sig det etablerede system for at vinde indpas og politisk indflydelse.

Rousseaus almenvilje og anti-konstitutionalisme

Politologen Cas Mudde tilføjede i 2004 til tidligere nævnte studier, at populisme som elitær og dualistisk ideologi, også var defineret af et ønske om, at politik skulle være udtryk for folkets almenvilje. Det var filosofen Jean-Jacques Rousseau, der i Den

sociale kontrakt i 1762 formulerede idéen om almenviljen. Ikke som mødet af de partikulære viljer i et samfund, men nærmere som et folks fælles bedste interesse.

Med Mudde kan man altså sige, at populistere betragter folket som en homogen enhed med en fælles bedste interesse. I modsætning til flere samfundsgrupper med en række forskellige interesser.

To år tidligere havde Yves Mény og Yves Surel fremhævet populisters besværet forhold til konstitutionalisme, idet de tenderede til at vægte en given folkestemning højere end nedskreven lov. Mény og Surel pegede på denne måde på, at populisme både kan opbygge og nedbryde. At det både kan være en strukturerende, men også destrukturende politisk dynamik.

Hvordan vi kan forstå populisme

På trods af det store antal af bøger og artikler der i de seneste år har behandlet populisme, er der stadig ingen begrebslig enighed. Nogle nyere definitioner af populisme udspringer af og passer til, en bestemt kontekst, men 'rejser' ikke godt på tværs af tid og rum. Andre definitioner medtager ikke, at populistiske partier og politikere findes på tværs af det politiske spektrum og hermed ikke kun er et 'højreorienteret' fænomen.

At sigte på en definition af populisme der i alle tilfælde kan give en udtømmende beskrivelse af populisters virke, er noget som filosof Isaiah Berlin allerede advarede mod ved en afgørende populisme-konference i 1969. I dag må vi nok konstatere, at Berlin – i hvert fald til dels – havde ret. Populisme er ikke et fuldkomment ideologisk tankesystem, der mere eller mindre enerådigt kan styre politiske aktøres virke på samme vis som socialisme og liberalisme. Populisme er nærmere en værdisvag ideologi (*thin-centered ideology*). Eller med andre ord en form for politisk sindsstemning.

I overensstemmelse med den gennemgængende forskning, og særligt Mudde og Taggart's studier, kan populisme opfattes som en særlig moralsk politisk sindsstemning, kendetegnet ved to styrende idéer: værdsættelsen af folkets almenvilje og værdifællesskab (etnisk, alment eller demokratisk), og forkastelsen af eliten (politisk, økonomisk eller kulturel) samt ofte, men ikke altid, andre skadelige ydre påvirkninger (fremmede, minoritetsgrupper eller specialinteresser).

På grund af populismens dualistiske opdeling af verden i godt og ondt samt dens uniforme opfattelse af folket og værdsættelse af dets almenvilje, er populismens naturlige to modpoler elitisme og pluralisme.

Populisme er ikke udemokratisk, som nogle hævder. Det har dog et grundlæggende ambivalent forhold til repræsentativt demokrati og et decideret antagonistisk forhold til liberalt demokrati. En fortsættelse af den populistiske drejning i moderne politik repræsenterer derfor vejen til et muligt demokratisk paradigmeskifte.

[Simon Cecchin Birk](#) er cand. mag. i italiensk med profil på Europas kulturelle identiteter og speciale om italiensk euroskepticisme og populisme.